



Er ref: NV-06593-11
Vår ref: dnr 2017/0004/1

Jonas Grahn

cc: Naturvårdsverket
registrator@naturvardsverket.se

cc: Skogsstyrelsen
registrator@skogsstyrelsen.se

Stockholm 7 mars 2017

Yttrande över förslag på nationellt Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett

Naturskyddsföreningens synpunkter i korthet

Naturskyddsföreningen anser att åtgärdsprogrammet i stora drag är bra och fäster stor vikt vid att Naturvårdsverket, tillsammans med Skogsstyrelsen, nu fastställer ett reviderat åtgärdsprogram. Dock ser vi det som nödvändigt att Naturvårdsverket noga överväger och till största möjliga del beaktar de konkreta synpunkter vi framför nedan.

Naturskyddsföreningen anser att både lång- och kortsiktigt uppsatta mål i åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett är bra, dock är det kortsiktiga målet alldeles otillräckligt för att det långsiktiga målet skall kunna nås.

Naturskyddsföreningen anser att utpekande av en nationell koordinator och koordinerande länsstyrelse är helt nödvändigt för att åtgärdsprogrammet skall lyckas och målen nås. Detta bör beslutas snarast.

Naturskyddsföreningen tillstyrker förslaget att bevarandearbetet skall prioriteras i vissa regioner men vi menar att fem fokustrakter är helt otillräckligt och kommer att resultera i att de kortsiktiga målen ej nås. Vi

förordar att fyra fokustrakter läggs till dessa fem, alltså totalt nio.

Den vitryggiga hackspettens akuta situation i Sverige och det breda engagemang som under många års bevarandearbete byggts upp i fler län än de nu utpekade anser Naturskyddsföreningen riskerar att leda till att nödvändiga åtgärder på fler platser inte genomförs och engagemang slocknar.

Bakgrund

Den vitryggiga hackspetten är idag en av landets mest akut hotade arter. Artens minskning i hela landet kan ses som en konsekvens av det rationella skogsbruket och den allt effektivare brandbekämpningen och den stora brist på lövträd och livsmiljöer som detta sammantaget lett till. De positiva trender i skogslandskapet som åtgärdsprogrammet ger exempel på är alltså fortfarande långt ifrån tillräckliga för att den vitryggiga hackspetten skall kunna restaureras till gynnsam bevarandestatus.

Bevarandearbetet för arten inleddes som ett forskningsprojekt kopplat till SLU redan år 1975 då en doktorand i ämnet tillsattes. Med start 1985 har ett stort nationellt nätverk av ideella, mycket engagerade, naturvårdare och ornitologer som värnar arten och dess fortlevnad i Sverige, kallat Projekt Vitryggig hackspett, växt fram. Naturskyddsföreningen är sedan 1990 huvudman för detta breda artprojekt. Idag är flera hundra personer i spridda delar av landet aktivt engagerade i projektets arbete. I början av 1990-talet inleddes ett samarbetsprojekt mellan Naturskyddsföreningen och dåvarande skogsbolaget Stora Skog (idag Bergvik Skog respektive Stora Enso) kring skapandet av 10 000 hektar livsmiljö för den vitryggiga hackspetten, vars sentida utbredning i landet till stora delar sammanfaller med bolagets marker. I mitten av 1990-talet inleddes försök med utplantering av vitryggig hackspett i Naturskyddsföreningens regi, i samarbete med djurparken Nordens ark. Idag ingår även Skansen och Järvzoo i denna samverkan. Under 1990-talet inledde också Naturskyddsföreningen dialog med skogsbruket i Västsverige om att frivilligt avstå att köpa lövvirke från dels karterade vitryggsområden och dels generellt att inte köpa vissa lövsortiment från hela regionen. Under 2000-talet har även skogsbolaget Sveaskog, på sina marker spritt i landet, bland annat pekat ut större sammanhängande lövskogar som ekoparker, där målet är att återfå vitryggig hackspett som häckfågel.

Ända sedan Projekt Vitryggig hackspett startade har dialogen mellan de ideella, ansvariga myndigheter, skogsbrukets företrädare och forskare varit central för att nå framgång. I och med att det första nationella åtgärdsprogrammet antogs av Naturvårdsverket år 2005 så har både en nationell styrgrupp och tio regionala samordningsgrupper bildats. Det har resulterat i att förslag har ventilerats och diskuterats, åtgärder genomförts och analyserats och en konstruktiv dialog vuxit fram. I och med att den tidigare nationella koordinatören slutat och åtgärdsprogrammet under en tid upphört att gälla, så upplever Naturskyddsföreningen att det tidigare breda engage-

manget för räddningsarbetet med vitryggen och dess livsmiljöer nästan totalt upphört. Ett färdigt utkast till nytt åtgärdsprogram förelåg redan 2009 och remitterades 2013; ett nytt utkast togs fram av länsstyrelsen i Östergötland under 2015 och har nu, 2017, skickats ut på remiss. Vi kan inte annat än konstatera en stor senfärdighet från Naturvårdsverkets sida när det gäller att få fram ett reviderat, fastställt ÅGP för denna art (minst 8 år).

Åtgärdsprogrammets mål

Det långsiktiga målet är att: Den svenska populationen av vitryggig hackspett omfattar 200 reproducerande par, d.v.s. omkring 500 reproducerande individer, år 2070.

Det kortsiktiga målet är att: År 2021 finns minst 10 reproducerande par av vitryggig hackspett i landet. Det finns då totalt minst 40 funktionella revir (färdigställda optimalområden) med vardera minst 150 ha lämplig biotop inom de 5 fokustrakterna. Samtidigt pågår ett arbete för att på längre sikt (40–80 år) erhålla ytterligare 30 optimalområden under efterföljande programperiod.

Detta skall uppnås genom: samverkansmöten, kunskapsutbyte, information, landskapsanalyser, med mera. (Delar av detta arbete kan ske inom arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur eller andra projekt.) Områdesskydd av lämpliga vitryggsmiljöer enligt strategi för formellt skydd av skog. Frivilliga avsättningar av lämpliga vitryggsmiljöer. Naturvårdande skötsel av lämpliga vitryggsmiljöer i såväl frivilliga avsättningar som skyddade områden. En ökad generell lövandel i landskapet genom anläggning av fler lövbestånd och en ökad lövblandning i produktionsbestånden. God miljöhänsyn i skogsbruket inriktad på lövträd och död lövved. Stödutfodring. Samt utsättning av ungfåglar från avelsverksamheten (se nedan).

Naturskyddsföreningen tycker att båda antalet par och antalet (med dagens kunskap) funktionella revir i målen är bra och konkreta. Vi stödjer också generellt prioritering av insatser för att uppsatta mål skall kunna nås. Däremot så anser vi att 1) det kortsiktiga målet är alldeles otillräckligt för att det långsiktiga målet skall kunna nås. Samt att 2) antalet ”fokustrakter”, givet de ställda målen, och de tillhörande åtgärdsförslagen per län i det kortsiktiga målet också är för lågt.

För att möjliggöra en population på minst 200 par (500 reproducerande individer) så visar data från den, västnorska livskraftiga, populationen att det kommer att krävas minst 450 färdigställda revir, för att ungfåglar och andra icke häckande individer också skall hitta lämpliga livsmiljöer. Räknar man att det färdigställs 40 lämpliga revir varje 5-årsperiod fram till 2070 så hamnar man i underkant (400 revir) av det förväntade behovet av lämpliga revir. Detta dessutom i ett landskap som generellt har en betydligt lägre lövandel än där den norska populationen förekommer. Då den svenska populationen idag befinner sig i ett ytterst prekärt läge så anser Naturskydds-

föreningen att ambitionsnivån på det kortsiktiga målet behöver ökas och ytterligare fyra fokustrakter inbegripas.

Urvalet av de föreslagna fem fokustrakterna grundas på möjligheterna att inom varje trakt åstadkomma flera stycken optimalområden (revir) för vitryggig hackspett. Remissens kortsiktiga mål är att det till 2021 skall finnas minst 40 funktionella revir. Om varje revir sätts till minst 150 ha innebär det att ca 6000 ha skall vara avsatt och riktiga skötselåtgärder genomförts. I verkligheten är endast en mindre del av denna areal avsatt i form av reservat, biotopskydd eller avtal samt frivilligt skydd. Arealerna (och till viss del kostnaderna) som nu återfinns i bilaga 1 och 2 och som till stor del grundar sig på vad de regionala myndigheterna själva föreslagit, utan hänsyn till de nationella förutsättningarna och målen i föreliggande remiss, uppgår till 1055 ha (skydd) respektive 2560 ha (restaurering). Även om man summerar dessa som helt och hållet icke överlappande arealer så erhålls endast 3615 ha. Detta tal ska ses i ljuset av de 6000 ha som konstateras behov av ovan. Naturskyddsföreningen anser att föreslagna åtgärder både vad gäller skydd och skötsel är alldeles otillräckligt för att nå de kortsiktiga målen. I synnerhet anser vi att ambitionsnivån vad gäller restaurering av mer lövskog på statens egen hand måste höjas rejält.

I detta sammanhang vill vi lyfta fram fyra regioner som i remitterat förslag inte ingår som fokustrakter, men som Naturskyddsföreningen anser bör göra det. Det gäller:

- 1) Örebro län, i synnerhet det lövrika området nordost, norr och nordväst om Örebro stad, inbegripande området från Fellingsbro i öster, Lindesberg i norr samt nora och Gyttopp i väster. Trakten hyser ett mycket lövrikt landskap och hyser dessutom revirhävande vitryggig hackspett.
- 2) Dalarnas län, längs Dalälven från Hedemora i söder till Orsa och Mora i norr. Trakten hyser bitvis ett mycket lövrikt landskap och hyste under år 2016 flera revirhävande fåglar, bland annat hona och hane på samma lokal.
- 3) Västerbottens län, Umeälvens delta till och med Hörnefors i söder, Sävarån i norr samt inkluderande delar av Holmöarna. Trakten hyser en stor lövrikedom och utgör en viktig ”stepping stone” för vitrygg som kommer österifrån för vidare spridning i Sverige. I skrivande stund finns ett par och tre andra individer i trakten.
- 4) Norrbottens län, kustlandet söder om Haparanda resp kustlandet vid Luleå och upp emot Boden. Trakten hyser en stor lövrikedom och även här finns en påtaglig chans till naturlig invandring av vitrygg österifrån. Även här finns idag minst en stationär vitrygg.

Vidare anser Naturskyddsföreningen att avgränsningen av några av de föreslagna fokustrakterna är bristfälliga och utelämnar mycket värdefulla och lämpliga lövområden. Vi föreslår följande utvidgning: Dalälvsstrakten förlängs norrut med att ta med en mycket lövrik trakt på Bergvik Skogs marker invid samhället Skutskär.

Vunnen kunskap under hittillsvarande ÅGP-period

Under åren 2005-2008, och där efterföljande år fram till att första åtgärdsprogrammet upphörde, erhöles flera erfarenheter som vi vill lyfta fram. Det ena var att områdes-skyddet, i synnerhet det som Skogsstyrelsen lyckades genomföra, ofta blev mycket uppsplittrat och fragmenterat. På många håll erhöles inte alls de koncentrationer av lövskog som krävs för ett funktionellt vitryggsrevir. Detta berodde ofta på splittrat markägobild, de regionala myndigheternas egna prioriteringar vid skydd samt på markägarnas intresse att avstå mark för naturvård. I teorin var upplägget rätt, men i praktiken har det inneburit, hur gärna myndigheterna än har velat, att den typ av fokus som nu föreslås, inte har kunnat genomföras.

I det perspektivet anser Naturskyddsföreningen att det är mycket olyckligt att man, i föreliggande förslag, bantar ner arbetet så kraftigt som man gjort till enbart fem trakter. Risken är uppenbar att det engagemang och den dialogfunktion som upp-arbetats under lång tid i de tio län som ingått, nu kraftigt reduceras. Naturskyddsföreningen hade mycket hellre sett att man: a) behöll prioriteringen av ett visst antal trakter, men ändå vidmakthöll engagemanget och drivkraften genom att b) anslå en begränsad del av budgeten till att arbeta vidare i åtminstone Örebros och Dalarnas län samt i länen utefter Norrlandskusten genom de regionala samordningsgrupper som redan existerar där. I dessa län finns det dessutom revirhävande vitryggiga hackspettar idag!

En annan erfarenhet är att det oregelbundet sker inflöde av vitryggiga hackspettar österifrån. Flera gånger, senast hösten 2015, inträffade en historiskt omfattande invasion av vitryggar till främst Norrlandskusten. Nya individer påträffades i flera regioner som nu inte föreslås ingå i programmet. I synnerhet Norrbottens och Västerbottens samt Västernorrlands kustland hyser påtagliga möjligheter att hålla häckande vitryggpar. Nu liggande förslag medger tyvärr väldigt lite möjligheter att ta tillvara de möjligheter som nyinvandrade individer och par kan utgöra. Naturskyddsföreningen efterlyser här en lite mer pragmatisk syn när det gäller spontant uppträdande nya individer, i synnerhet i trakter där häckande par upptäcks.

Övriga synpunkter

Naturskyddsföreningen anser att en av de viktigaste åtgärderna för att överhuvudtaget återfå tempo i bevarandearbetet med vitryggen bygger på att det snabbt utses en nationell koordinator på 100 %. Det bör ske snarast genom beslut av Naturvårdsverket. Av erfarenhet av förra programperioden och det faktum att arbetet nu legat vilande under många år så krävs en heltidstjänst, åtminstone under de första tre åren. Tjänsten bör placeras på en av de länsstyrelser som berörs av det nya programmet. Självklart måste tjänsten tillsättas utifrån den kompetensprofil som åtgärdsprogrammet ställer behov av.

Naturskyddsföreningen anser också att engagemanget från de berörda länsstyrelserna behöver lyftas upp och säkras. Det kan vara att tillsätta öronmärkta medel för att kunna garantera en viss summa persontimmar för de handläggare som berörs. De regionala koordinatörer som nämns i förslaget måste också tillsättas snarast, av berörda länsstyrelser, där kompetensprofilen bör väga in koppling till respektive läns

skogsreservatsarbete. Naturvårdsverket bör ta en pådrivande och samordnande roll i detta.

I remissen föreslås flera forskaranknutna insatser (t ex landskapsanalyser respektive en ny sårbarhetsanalys). Naturskyddsföreningen anser att det vetenskapliga kunskapsläget redan idag är så gott att vi med 100 % säkerhet kan säga att minskningen beror på biotopbrist. Åtgärdsprogrammet bör därför fokusera brett på skydd och restaurering av livsmiljöer och att resurser på en ny sårbarhetsanalys flyttas till nästa programperiod.

När det gäller landskapsanalys likaså finns idag minst fyra bra kunskapsunderlag; Bergvik Skogs egen lövskogsanalys; Sveaskogs lövskogsanalys; Naturskyddsföreningens nationella lövskogsanalys samt den lövskogskartering som länsstyrelsen i Norrbotten genomfört. Naturskyddsföreningen anser att dessa analyser på ett tillfredställande sätt, tillsammans, utgör ett mycket bra kunskapsunderlag. Därmed behöver ingen ny lövskogsanalys göras under den närmaste programperioden.

I remissens textdel återfinns den ideella naturvårdens representanter, t ex Naturskyddsföreningens Projekt Vitryggig hackspett, som aktör för vissa aktiviteter och åtgärder. I bilagedelarna återfinns enbart post där Naturskyddsföreningen eller Projekt Vitryggig hackspett anges, gällande avel och utsättning.

Naturskyddsföreningen anser att Naturvårdsverket i åtgärdsprogram generellt bättre bör överväga vem som är bäst lämpad att göra vad. Nätverket av ideella naturvårdare är stort och engagemanget i detta likaså stort. Vi anser att de ideella krafterna bör tas tillvara bättre. Till exempel så har Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen utfört de årliga inventeringarna i landet i över 30 år. Nu föreslås att länsstyrelserna skall ges denna roll. Vi yrkar att åtgärds- och budgetraden ”Inventera lämpliga...” delas upp i två: 1) en rad för inventeringsinsatser rörande områden lämpliga för områdesskydd, och 2) en rad för populationsuppföljning och inventering kopplat till detta. 1) = länsstyrelserna lämpliga utförare (så som föreslaget) medan 2) så bör Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen stå som utförande aktör. För denna nya ”rad 2” bör anslås minst 150 tkr. Detta är definitivt den mest kostnads-effektiva användningen av de medel som är tillgängliga.

Remissen föreslår (sid 43) att Naturskyddsföreningen skall uppdatera och geografiskt utvidga den frivilliga överenskommelsen med virkesköpare (idag i Värmland och Dalsland) så att den får räckvidd i alla regioner som har betydelse för åtgärdsprogrammet. Ett sådant arbete kräver dock en hel del arbetstid och koordinering. Med tanke på att Naturskyddsföreningen har en mycket begränsad budget (både i medel och persontimmar) så behövs ekonomiskt stöd för att detta skall kunna genomföras. Ett snabbt överslag visar att kostnaden för detta blir minst 100 tkr, vilket behöver framgå i bilaga 1.

Remissen föreslår (sid 49) att utsättning av fåglar från avel skall ske i fokustrakterna. Med tanke på att Naturskyddsföreningen inte stödjer förslaget till begränsning till fem trakter och att det dessutom kan inträffa omständigheter som gör att utsättning inom trakterna är olämplig (ex skydd uteblir, restaurering uteblir, analyser visar på otillräckliga miljökvaliteter, reviren är upptagna mm) så förbehåller sig

Naturskyddsföreningen rätten att själva avgöra i vilka områden som utsättningar skall genomföras, i samråd med forskare och de samverkande djurparkerna.

I remissens bildtext på sid 50 står ” I övriga delar av optimalområdet informeras markägarna om hackspettens habitatkrav m.m., för att försöka stärka optimalområdet ytterligare, s.k. förstärkningsområden”. Naturskyddsföreningen anser att detta är en alldeles för svepande formulering som behöver skärpas upp och villkoras. Skogsstyrelsen har här en nyckelroll och myndigheten skall informera markägaren både om områdets lövskogsvärden, vad myndigheten förordar för skydd samt vilka ekonomiska kompensationer som kan vara aktuella. I detta sammanhang vill vi peka på att av de negativa faktorer som räknas upp på sid 24 så är det ingen som idag kan betecknas som ”åtgärdad” eller inte längre rådande. Tvärtom så är det i det brukade landskapet så att dessa faktorer fortfarande (i lite olika utsträckning) är rådande.

Naturskyddsföreningen undrar vidare hur Skogsstyrelsen ska kunna säkra genomförandet av sina ansvarsområden (bilaga 2)? Med andra ord; hur ska tillräckligt med medel (SEK) och persontimmar kunna säkras för Skogsstyrelsens omfattande arbetsuppgifter inom åtgärdsprogrammet? Absolut merparten av de åtgärder som behöver göras inom optimalområdenas förstärkningsområden (se t ex figurtexten sid 50) landar på Skogsstyrelsen att driva, gentemot markägarna. Motsvarande gäller värdeextrakterna i stort. Till stor del hamnar detta på Skogsstyrelsens regionala organisation. Vi utgår från att Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen gemensamt går igenom resursbehovet för genomförandet under programperioden, och säkerställer resurserna. Motsvarande gäller länsstyrelsernas samlade resurser, och behovet av tät dialog mellan Naturvårdsverket och dessa.

Bävren lyfts ofta fram som en positiv ”biotopskapare” genom att den dämmer skog och skapar död ved. Vid senare års kraftiga populationsökning av bäver vid nedre Dalälven har många lövsvämskogar, särskilt aspsvämskog, påverkats högst påtagligt av bäverns närvaro. Längs med många älvsträckor har en stor del av de strandnära asparna, även träd av jättedimensioner, fällts eller påverkats av bävern. Naturskyddsföreningen anser att detta problem är betydligt större i många skyddade områden längs Dalälven än vad som tidigare antagits och påverkar även andra hotade arter och åtgärdsprogramarter samt naturtypen svämlövskog (kod 9750 i Art och habitatdirektivet). Problematiken behöver finnas med i åtgärdsprogrammet och olika förslag på åtgärder listas.

Vi saknar vidare, lämpligen som bilaga, en översikt över fr.a. de SPA-områden som är utpekade med – bland annat – vitryggig hackspett som grund. Genom detta utpekande till Natura 2000, av dessa områden, så har Sverige förbundit sig att förvalta områdena så att (bland annat) populationen av vitryggig hackspett återskapas till – och upprätthålls i – gynnsam bevarandestatus. En sådan översikt är enkel att skapa med hjälp av databasen skyddad natur. Denna översikt (se bilaga A) bör också redovisa (i översiktlig tabell) läget beträffande om skötselplanen (i förekommande Nationalpark/Naturreservat-fall) är reviderad, samt om/att det finns en bevarandeplan kopplad direkt till SPA-området.

På sid 34: Naturskyddsföreningen undrar vem som är tänkt utförare av att ta fram den förnyade strategin för utsättningar av hackspettar? Vi menar att vi är bäst lämpad att

genomföra denna åtgärd, och att den, inklusive kostnaden på minst 150 tkr, bör läggas in som egen rad i bilaga 1.

Den enda budgetpost i åtgärdsprogrammets bilaga 1, över statens kostnader till den ideella naturvården, avser 500 tkr för avel och utplantering. Inga kostnader upptas för inventeringar, stödutfodring utanför skyddad natur, utredningar, överenskommelser med skogsbruket respektive utplanteringsstrategi. Naturskyddsföreningen vill även fortsättningsvis spela en central roll i bevarandearbetet med vitryggig hackspett, men vi klarar inte det med egna medel och det kraftigt minskade statliga anslaget för våra insatser. Vi yrkar att ovan nämnda utgiftsposter redovisas i åtgärdsprogrammets bilaga 1.

Projekt Vitrygg bör genomgående refereras/skrivas på följande sätt: ”Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen”.

Naturskyddsföreningen utgår från att Naturvårdsverket är lyhörd till ovanstående synpunkter och väger in dessa vid den slutliga bearbetningen, och därefter utan ytterligare dröjsmål antar ett nytt nationellt åtgärdsprogram för arten.

Biolog/sakkunnig Kristoffer Stighäll har i allt väsentligt tagit fram föreliggande svar.

Stockholm dag som ovan

Johanna Sandahl
Ordförande

Jan Terstad
Skogs- och naturvårdschef